

ვაჟა-ფშაველა და კოსმიური ერთმთლიანობის იდეა

ვაჟა-ფშაველას თხზულებათა დიდი ნაწილი სამყაროული ჰარმონიულობის, კოსმიური ერთმთლიანობის სულისკვეთებით არის გამსჭვალული. მისი შემოქმედება რეალობის გარღვევისა და იდუმალების წვდომის დაუძლეველი ჟინითაა აღბეჭდილი. ამგვარი მსოფლგანცდა გარკვეულ ესთეტიკურ მომხიბვლელობას ანიჭებს შორეულს, მიუწვდომელს, შეუცნობელს – ტრანსცენდენტულს.

სწრაფვა მიღმური სამყაროს შეცნობისაკენ, სოფლისა და ზესთასოფლის კავშირის შემეცნება და ამ გზით ადამიანის სამყაროული ერთმთლიანობის მონაწილედ მოაზრებაა ვაჟა-ფშაველას, როგორც მწერლური, ისე პიროვნული მსოფლგანცდის არსი. „მინისა და ცის ერთიანი „შემოქმედებითი ჭვრეტა“, თუნდაც, ცაზე „ვარსკვლავთა აყვავება“ („ღამე მთაში“) ანდა ასტრალურ მიზანსცენათა თავისუფალი მხატვრული ინტერპრეტირებანი („დამსეტყვე ცაო“, „რამ შემქმნა ადამიანად“) მხოლოდ ცის ბილიკზე ღირსეულად შემდგარ პოეტს – ვაჟა-ფშაველას ხელენიფება“ (ელაშვილი 2011: 84).

„ცის ბილიკისაკენ“ აღმავალ გზას ვაჟა ღვთაებრივი ჰარმონიულობის განცდით მიუყვება. ამ ჰარმონიულ სრულყოფილებაში მონაწილეობს მთელი მატერიალური, ხილული სამყარო:

*წყალი ჩქევს, ხევი ჩატირის,
განა ერთი და ორია:
აქაც, იქ, იმის იქითაც,
საცა ფერცხალა გორია,
ლამაზი მთების ასულთა
ხმა ხმისთვის შაუნონია,
მადლი შენ, ყველა ერთმანეთს,
უფალო, დაუმონია;
ამაზე ტურფა და კარგი
მე სხვა აღარა მგონია!..
ხევი მთას ჰმონებს, მთა – ხევსა,
წყალნი – ტყეს, ტყენი – მდინარეთ,
ყვავილნი – მიწას და მიწა –
თავის აღზრდილთა მცენარეთ...
(„ღამე მთაში“)*

როგორც მოცემული ლექსიდან ჩანს, უზენაესი შემოქმედის მიერ შექმნილი მთელი ემპირიული სამყარო ერთმანეთს ემონება და ემსახურება. ამ საღვთო სიყვარულის ეპიცენტრს კი ადამიანი წარმოადგენს დაუძლეველი მისწრაფებით – მოყვა-

სისა და ბუნების ტრფიალში, მის მსახურებაში დაიხარჯოს და ასე მიაღწიოს სრულყოფილებას, ღმერთს მიმსგავსებულობას:

*და მე ხომ ყველას მონა ვარ,
პირზედ ოფლ-გადამდინარედ!*

ვაჟას შემოქმედებითი ენერგია ყოფიერების ხიბლში თავდაჯერებული კაცის განცდათა სიმძაფრით იკვებება. მწერალთან, რომლის ცნობიერება ერთნაირი სისავსით სწვდება, როგორც იმმატერიალურ, ხილული რეალობის მიღმა არსებულ სამყაროს, ისე ხილულ, მატერიალურ, ემპირიულ სინამდვილეს, ჰუმანიზმი და კაცთმოყვარეობა კოსმიურ სიმაღლემდეა აყვანილი, რაც პოეტის სულს სიამოვნების დაუშრეტელი გრძნობით ალავსებს.

ლექსში „ჩემი ვედრება“ ფშაველი მგოსნის ალტრუიზმი ადამიანურ სამანს სცილდება. მწერლის აზროვნების ნაკადი ყოვლისმომცველი ტოლერანტობისაკენ არის მიმართული და ღვთაებრივი მადლის გამოხატვა-გამოვლენას ემსახურება, გამომდინარე იქიდან, რომ ღვთაებრივი სიყვარული სხვა არაფერია, თუ არა სიკეთის გადმოღვრა-განფენა, მისი ემანაცია.

პოეტის უპირველესი და უმთავრესი სათხოვარი უფლისადმი ერთადერთია – სხვათათვის განეული სიკეთით დამაშვრალობა, ოღონდ იმ პირობით, რომ ქვაზე დადებული მადლის მოლოდინი სამუდამოდ გაუქროს გონებიდან:

*ღმერთო, მიიღე ვედრება,
ეს ჩემი სათხოვარია:
არ დამეკარგოს გულიდამ
მე შენი სახსოვარია!
გულს ნუ გამიტეხ ტანჯვაში
მამყოფე შეუდრეკლადა;
ვფხი ზლობდე მუდამ მზად ვიყო
დაჩაგრულების მცველადა.
ბალახი ვიყო სათიბი,
არა მწადიან ცელობა;
ცხვრადვე მამყოფე ისევა,
ოღონდ ამშორდეს მგელობა;
არ წამიხდინო, მეუფევ,
ეს ჩემი წმინდა ხელობა!
მაშრომე საკეთილოდა,
თუნდ არ მოვიმკო ნაყოფი,
შვილთ საგმოდ არ გამიხადო
ჩემი მუდმივი სამყოფი.*

როგორც ვხედავთ, ამ მეტაფორულ ტაქსში: „ბალახი ვიყო სათიბი,/ არა მწადიან ცელობა;/ ცხვრადვე მამყოფე ისევა,/ ოღონდ ამშორდეს მგელობა“ – სახარებისეულ

გამოდახილს ვპოულობთ; ათი მცნებიდან ერთ-ერთი კომპონენტის სეკულარიზაციას – ქრისტიანული სწავლების კონკრეტული სეგმენტის საერო ცხოვრებაში დანერგვის მცდელობას ვხვდებით. „ნეტარ იყვენენ გლახაკნი სულითა, რამეთუ მათი არს სასუფეველი ცათა“ (მათე, 5,9) – გვმოდღვრავს მაცხოვარი და ჩვენი პოეტიც ამ მოძღვრების არსით არის მოცული.

ვაჟა-ფშაველა მოყვასის სიყვარულს „წმინდა ხელობას“ უწოდებს. იგი იმისათვის ზრუნავს, რომ თავისი მიზნობრივი დრო სიკეთითა და სათნოებით წარმართოს და, რაც მთავარია, არასდროს დაკმაყოფილდეს სხვათათვის გაღებული მაღლით:

*გონებას ფიქრი სტანჯავდეს,
გულს ცეცხლი სწვავდეს ძლიერი,
მშვიოდ-მწყუროდეს კეთილი,
ვერ გავძლე, მოვკვდე მშიერი...
ნუ დამასვენებ ნურა დროს,
მამყოფე შეძრწუნებული,
მხოლოდ მაშინ ვარ ბედნიერ,
როცა ვარ შენუხებული.*

რატომ უნდა მიაჩნდეს პოეტს თავი ბედნიერად მხოლოდ მაშინ, როდესაც „შეძრწუნებული“ და „შენუხებულია“? – ეს მდგომარეობა მას სულიერ აქტივობასა და პიროვნულ თავისუფლებას ანიჭებს.

*როცა გულს ცეცხლი მედება,
გონება მსჯელობს საღადა, –
მაშინ ვარ თავისუფალი,
თავს მაშინა ვგრძნობ ლაღადა.*

ამგვარი ქმედება პოეტში ღმერთთან მიმსგავსებულობის განცდას ბადებს. ამდენად, ლექსის უმთავრესი აზრობრივი შინაარსიც სახარებას პასუხობს: „ვითა მამა ცისა, იყავნ შენც სრულ“ – იყავით თქვენ სრულქმნილნი, როგორც სრულქმნილია თქვენი ზეციერი მამა (მათე, 3.48).

როგორც ითქვა, ვაჟა-ფშაველას მთელი შემოქმედება სიკეთის კეთების დაუძლეველი სურვილისა და იგავმიუნვდომელი ჰუმანურობის პიკია. მისი ასეთი პათოსი ღვთაებრივი მაღლით არის მოსილი. მის ნაწარმოებებში მოყვასზე ზრუნვა, ადამიანური სიყვარულისა და სათნოების გამოვლინება ყოველთვის პრიორიტეტულია, ზოგადეროვნული და ზოგადსაკაცობრიოა, სადაც უკანა პლანზე ინაცვლებს ვინრო, პიროვნული თუ პარტიკულარული ინტერესები.

ვაჟას შემოქმედებაში „ნაციონალური ჰერმეტიზმის გარღვევასთან“ გვაქვს საქმე (გომართელი 1997: 11). რელიგიური თუ ადამიანური ტოლერანტობის უმაღლეს გამოვლინებას ვხვდებით „სტუმარ-მასპინძელსა“ და „აღუდა ქეთელაურში“. სწორედ ვაჟამ მიმართა ჩვენი აზროვნება იქითკენ, რომ ცუდისა და კარგის გარჩევა

ეროვნულობისა და რელიგიურ-კონფენსიური ნიშნით არ განისაზღვრება. ამიტომაც გადაიტანა მოქმედება სამუსლიმანოში და ზნეობრივ გამირებად განსხვავებული რელიგიის წარმომადგენლები დაგვისახა. აღნიშნულ საკითხს ეხმიანება ნანყვეტი პოემიდან **„ალუდა ქეთელაური“**, სადაც ალუდა ცდილობს, ხევესურები სხვა რჯულის/სარწმუნოების შეურაცხყოფასა და უმართებულობაში დაარწმუნოს:

*ჩვენ ვიტყვით, კაცნი ჩვენა ვართ,
მარტოდ ჩვენ გვზრდიან დედანი,
ჩვენა ვცხონდებით ურჯულოთ
კუპრში მიელისთ ქმენანი.
ამის თქმით ვწარამარაობთ
ღვთის შვილთ უკეთეს იციან
ყველანი მართალს ამბობენ,
განა ვინაცა ჰფიციან?!*

მოყვასის ბედნიერებისათვის ზრუნვა პოეტის მასულდგმულელებელი წყაროა. სწორედ სიკეთისქმნადობა ასაზრდოებს მის შინაგან ბუნებას და აღმაფრენითა და სასოებით აღავსებს, თუმც ამგვარი პათოსი და მსოფლგანცდა ვაჟასთან არაერთგვაროვანია, არცთუ იშვიათად ვხვდებით განწყობათა მონაცვლეობას. მაშორულ ტონალობას ზოგჯერ სკეპსისი და პესიმიზმი ენაცვლება. პოეტს ხშირად ახელებს ემპირიული ყოფის სივერაგე, რის გამოც მკაფიოდ გაისმის ხელჩაქნეული კაცის მოთქმა: „გზარეული დავდივარ და გულზედ ცეცხლი მედება“ („მთას იქით მთვარე ამოდის“). ასეთი განცდა მაშინ ეუფლება, როდესაც მისი სული ღვთაებრივი რწმენისაგან არის დაცლილი. ამ დროს ბუნებასთან სისხლხორცეული კავშირი სიცოცხლის ჟინით კი არ აღავსებს მგოსანს, არამედ ოდენ სევდის ნისლით იბურება მისი პოეტური აღმაფრენა:

*გაზაფხულს ია ამოდის,
სთველში ირემი ჰყვირისო,-
ეს ჩემი გული ტიალი
ისევ და ისევ სტირისო.
(„გაზაფხულს ია ამოდის“)*

ზოგჯერ უფრო რადიკალურ განცხადებასაც ვაწყდებით:

*თქვენთან ძალღურად სიცოცხლეს
სიკვდილი მიჯობს ცდაშია.
(„ქეიფი“)*

სულიერი და ეგზისტენციალური კრიზისია გადმოცემული ლექსში **„იას უთხარით ტურფასა“**:

იას უთხარით ტურფასა:
მოვა და შეგჭმს ჭიაო,
მაგრე მოხდენით, ლამაზო,
თავი რომ ავილიაო!
შენ თუ გგონია სიცოცხლე
სამოთხის კარი ღიაო;
ნუ მოხვალ, მინას ეფარე,
მოსვლაში არა ყრიაო.
ნუ ნახავს, მზესა, ინანებს,
განა სულ მუდამ მზეაო!
მინავ, შენ გებარებოდეს
ეგ ჩემი ტურფა იაო.

დაბრუნება შთაგონების ექსტაზიდან, იმ მიღმური, მეტაფიზიკური სამყაროდან, სადაც მგოსნის მისტიკური ოცნება შლიდა ფრთებს და შეჯახება რეალურ ყოფასთან საყრდენს აცლის მინიერი შემოქმედის – პოეტის – აღმაფრენას. ისეთი ბუნების-თანაზიარი კაცისთვის, როგორც ვაჟა-ფშაველაა, ეს პროცესი მტკივნეულია. ამგვარ იმედგაცრუებას, რაც პოეტის სულიერი ტანჯვის მიზეზად იქცა, როგორც აღინიშნა, ღვთაებრივი რწმენისაგან დაცლა-დაშორებულობა იწვევს.

რწმენის სიმტკიცემერყეული კაცის სკეპსისია ასახული ლექსში „**მთას ვიყავ**“, სადაც ლირიკული გმირი მტკივნეულად განიცდის სამყაროული ერთმთლიანობისგან, ყოვლისმომცველი ღვთაებრივი სიყვარულისგან გათიშულობას. აქ ვხედავთ ვაჟას, ტრანსცენდენტულისკენ მიმსწრაფავ პოეტს, რომლის ირაციონალური წვდომის უნარიც მას შემდეგ იმსხვრევა, როცა მისი რწმენის სიმტკიცეს ბზარი შეეპარება:

მთას ვიყავ, მწვერვალზე ვიდექ,
თვალთ-წინ მეფინა ქვეყანა,
გულზე მესვენა მზე-მთვარე,
ვლაპარაკობდი ღმერთთანა.
საკეთილდღეო ქვეყნისა
მედვა სულად და გულადა:
სიცოცხლე, მისთვის სიკვდილი
მქონდა მეორე რჯულადა.

მოცემულ ლექსში ლირიკული გმირის მრწამსი ორ ნაწილად არის გაყოფილი: რწმენის კრიზისამდე, როდესაც მგოსანი კოსმიური მთლიანობის განუყოფელ ნაწილად მიიჩნევდა თავს და რწმენის კრიზისის შემდეგ, როდესაც ამ ერთიანობასთან მისი სისხლხორციული კავშირი განწყდა და ორგანულად დაშორდა მას. მინიერ შემოქმედს ახალგაღვიძებული სინდისივით ქენჯნის ამ გაორებული გრძნობის ზიდვა. ამიტომაც დაუცხრომელ ჭიდილს დაუსადგურებია მის არსებაში – სული ხორცს ეჭიდავება, გული – გონებას:

*ეხლა თავ-თავეკვე მივდივარ,
ხევში მიმელის ბნელია,
თან მიმდევს ფიქრი მწუხარე
გულის, გონების მწველია.
მალლიდამ დაბლა ჩამოსვლა,
ვაჰმე, რა მეტად ძნელია!
წამლობას ველარ გამინევს
ეხლა ცრემლები ცხელია.
რად მოვალ, თავეკვე რად მოვალ,
ჩემს თავს რად ვიხდი ტიალად?
იმ მთას თავს რისთვის ვანებებ,
თუნდ ვიქცე ტანჯვის ფიალად?!*

თუმცა, ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებაში წარმმართველი მაინც არის რწმენა სამყაროული ერთიანობა-ჰარმონიულობისა. ამგვარი პათოსითაა გაჯერებული ლექსი „**რამ შემქმნა ადამიანად**“, რომელშიც პირველივე სტრიქონებიდან არის გაცხადებული, ერთი შეხედვით, უცნაური სინანული იმის გამო, რომ ამქვეყნად ადამიანად მოვიდა და არა წვიმად:

*რამ შემქმნა ადამიანად?
რატომ არ მოვედ წვიმად,
რომ ვყოფილიყავ მუდამა
ღრუბელთ გულ-მკერდის მძივად,
მინაზე გადმოსაგდებად
ცვარად ან თოვლად ცივად?*

ისევე, როგორც ლექსში „მთას ვიყავ“, აქაც, ამ პოეტურ სტრიქონებშიც, მგოსნის სულიერი დაუკმაყოფილებლობის მიზეზი სამყაროული ერთიანობისგან გათიშულობა და მოშორებულობაა, რის გამოც „ოხერ-ტიალს“ უწოდებს საკუთარ თავს („არ გამწირავდა პატრონი ასე ოხრად და ტივლადა!“), მაგრამ, მისივე ღრმა რწმენითა თუ თვითშეგნებით, რა მოხდებოდა მაშინ, თუ ის ქვეყანას ადამიანად კი არა, წვიმად მოველინებოდა? – სითბოთი და სიყვარულით აღვსილი სამუდამოდ გაანზილებდა სიკვდილს, უკვდავებას მოიპოვებდა და ცისა და მიწის კავშირს, მათ განუყოფელ ერთიანობას მთელი არსებით შეიგრძნობდა:

*მზის მოტრფიალე ვივლიდი
სიკვდილის გამანზილადა;
მალლა ცა, დაბლა ხმელეთი
მე მექნებოდა წილადა.*

პოეტის სურვილი ბუნების ყოველ არსში წვდომისა, კოსმიური ჰარმონიის ესთეტიკურად წარმოჩენისა, ნათლად არის გაცხადებული სტროფით:

*გავიხარებდი, მთა-ბარსა
ოდეს ვნახავდი მწვანედა,
მორწყულსა ჩემის ოფლითა,
ყვავილებს შიგნით, გარეთა.*

ლექსში მკაფიოდ ჩანს, რომ ჰარმონიული ერთმთლიანობის – ცისა და მიწის კავშირის – ცენტრში დგას ადამიანი, რომელმაც მიკრო და მაკრო კოსმოსის ურთიერთკავშირი შეიგრძნო და შეიმეცნა. პოეტი, რეინკარნაციის გზით, მარადიული დაბრუნების იდეასა და სოფლისა და ზესთასოფლის განუყოფლობაში გვარწმუნებს:

*თოვლად ქცეულსა გულშია
ცეცხლად იმედი მრჩებოდა,
რომ ისევ ჩემი სიკვდილი
სიცოცხლედ გადიქცეოდა
და განახლებულ ქვეყანას
ყელ-ყურზე მოეხვეოდა.*

სახეზეა ვაჟასეული პოეტური ინტერპრეტაცია კოსმიური ჰარმონიულობა-ერთმთლიანობისა. მოცემული ლექსის მაგალითზე მგოსანს თითქოს ხელისგულზე უდევს სქემა მატერიალური და იმმატერიალური (ხილული რეალობის მიღმა არსებული) სამყაროს განუყოფლობისა. ამ ამ მხრივ ვაჟა-ფშაველა ქართული აზროვნების იმ მაგისტრალურ ხაზს აგრძელებს, რომელიც რუსთველით იწყება და ფსევდო-დიონისე არეოპაგელის უდიდესი გავლენით, შეიძლება ითქვას, გაითავისა ქართულმა აზროვნებამ. როგორც რევაზ თვარაძე აღნიშნავს, ამგვარი მრწამსისა თუ მსოფლგანცდის არსი იმაში მდგომარეობს, რომ „სამყაროს მოდელი მთლიანად, ჰარმონიულად ისახება, სოფელი და ზესთასოფელი ურთიერთდაპირისპირებულად, გათიშულად, მტრულად ვერაფრით მოიაზრება“ (თვარაძე 1997: 405).

ვაჟას პოეტური გენია სწორედ იმას ემსახურება, რომ, ხილულ რეალობასთან ერთად, წარმოაჩინოს სხვათათვის მიუწვდომელი ტრანსცენდენტური სამყარო, რამეთუ „პოეტის უკიდევანო ფანტაზია და ნიჭი თანაბარი ძალით გრძნობდა სულიერსა და უსულოს, ხორციელსა და უხორცოს, რეალურსა და ირეალურს, მიწიერსა და ზეციერს“ (ბაქრაძე 2004: 580).

ასე სცილდება გენიოსი პოეტი რაციონალურობის ზღვარს და ხელშესახებად სწვდება ირაციონალურს – უცხო და შეუცნობელი განზომილების არსს, მატერი-ალურ სინამდვილეში გადამდნარსა და ბუნებასთან სტიქიურად შესისხლხორცებულს.

დამოწმებანი:

ბაქრაძე 2004: ბაქრაძე ა. *თხზულებანი*. ტ. II. თბილისი: გამომცემლობები: „ნეკერი“, „ლომისი“, 2004.

გომართელი 1997: გომართელი ა. *ქართული სიმბოლისტური პროზა*. თბილისი: თსუ გამომცემლობა, 1997.

ელაშვილი 2008: ელაშვილი ქ. ხეთამეტყველება. ქართული ფოკლორი, 4(XX). თბილისი: თსუ გამომცემლობა 2008.

თვარაძე 1997: თვარაძე რ. გადასახედი. თბილისი: თსუ გამომცემლობა 1997.

Tamar Gelitashvili

(Georgia, Tbilisi)

Vazha-Pshavela and the Idea of Cosmic Integrity

Summary

Key words: Vazha-Pshavela, the idea of harmony within the universe, two kind of realities.

The main part of Vazha-Pshavela's literary works are transpierced with the aspiration for cosmic unity and the idea of harmony within the universe. His creative works reflect the breakthrough of reality and the access to the mystery. His consciousness equally penetrates an intangible, out of this world universe and visible material reality, humanism in his works equals up to cosmic heights. Vazha's pathos is encircled by divine grace, caring for the neighbor and manifestation of human love in his works are always in priority. We see that the leading power in his creative works is in belief in the world's harmonic integrity. His poem "What made me a human being?" Is saturated with pathos, mentioned the above. The main motive of poet's discontent is dissociation and isolation of the world's integrity, that is the reason why he calls himself as "miserable person".

The desire of penetration in the very essence of nature is clearly stated here, the human being who sensed the interconnection of micro and macro space is in the centre of cosmic harmony And also the connection of land and heaven.

Vazha Pshavela's poetic genius serves to portray two kind of realities, one of them is real for us and therefore visible and the other is unreal, intangible, out of this world reality.